

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНЕ І МАЙБУТНЄ

Канд. мед. наук А. В. Єщенко

Харківська медична академія післядипломної освіти

Розглянуто характеристику дистанційного навчання у післядипломній медичній освіті, особливості підготовки викладачів та лікарів, що навчаються, з питань інформаційних технологій. Представлені законодавчі документи з дистанційного навчання, зазначені перспективи його впровадження у практичну діяльність.

Ключові слова: дистанційне навчання, інформаційні технології, медицина.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ

Канд. мед. наук А. В. Єщенко

Рассмотрены характеристика дистанционного обучения в последипломном медицинском образовании, особенности подготовки преподавателей и обучающихся врачей по вопросам информационных технологий. Представлены законодательные документы по дистанционному обучению, определены перспективы для его внедрения в практическую деятельность.

Ключевые слова: дистанционное обучение, информационные технологии, медицина.

THE USE OF DISTANCE EDUCATION IN POSTGRADUATE EDUCATION: THE PRESENT AND THE FUTURE

A. V. Ieshchenko

The article is concerned the characteristic of distance learning in postgraduate medical education, especially teachers' and doctors' training to information technology. In the article legislative documents are presented on the controlled from distance educating, the prospects of his introduction are certain in practical activity.

Key words: distance education, information technology, medicine.

Активний процес технологізації життя, пов'язаний із науково-технічною й інформаційною революціями, сприяє пошуку нових методів удосконалення педагогічного процесу. Організація післядипломного навчання в умовах реформування медичної галузі потребує залучення сучасних методів викладання, які б полегшували засвоєння інформації, були б доступнішими широкому колу лікарів. Розповсюдження інформаційних технологій (ІТ), широка доступність мережі Інтернет стали передумовою впровадження у практику нових методів навчання.

Якісно новою формою освіти стало дистанційне навчання (ДН). За допомогою сучасних ІТ можливе забезпечення зберігання та обробки навчальної інформації, доставки її особі, що навчається; інтерактивної взаємодії слухача

з викладачем, а також організації перевірки засвоєних знань. Контингент, потенційно зацікавлений у проведенні дистанційних курсів підвищення кваліфікації: лікарі, які працюють у віддалених регіонах України; спеціалісти, які через певні умови не мають змоги на тривалий час залишити місце проживання (інваліди, мають малих дітей, хворих родичів, не в змозі перервати свою основну роботу й ін.); іноземці.

ДН стійко ввійде в систему післядипломної освіти лікарів лише за умов соціально-економічної ефективності (як для державних, так і для приватних медичних адміністративних структур) [3]. Медична академія післядипломної освіти підпорядкована МОЗ України. Держава гарантує якість освіти, контролює безперервність післядипломного навчання,

встановлює освітні стандарти, забезпечує нормативно-правові відношення. Більшість лікарів України працюють у закладах охорони здоров'я, теж підпорядкованих державним структурам. Держава в цьому випадку є як замовником, так і споживачем освітньої послуги — підвищення кваліфікації лікарів через ДН. Сучасні технологічні можливості можуть бути найповніше реалізовані лише за централізованої регуляції усіх етапів освітнього процесу і насамперед потребу в такому навчанні мають відчувати лікарі-практики.

Попит визначає пропозицію. Головним для розвитку ДН є мотивація слухачів як один з основних чинників впливу на організацію навчального процесу. Отже, з метою підвищення попиту на ДН та запуску механізмів формування груп курсантів, які свідомо обирають цю технологію, необхідні певні маркетингові заходи, які включають рекламу та роз'яснення переваг такого виду навчання широкому колу лікарів. Характерними особливостями ДН є заняття у зручному місці, у зручний час, у оптимальному темпі, не є обов'язковим припинення професійної діяльності, не є перешкодою відстань та питання, пов'язані з відрядженням.

Використання дистанційних технологій припускає, що слухачі мають високу особисту мотивацію до навчання. Однак подібна мотивація прямо пов'язана з позицією керівництва організації. Незважаючи на усвідомлення потреби в постійному вдосконаленні знань, умінь і навичок, керівництво багато в чому ще не готове створити необхідні для навчання умови на робочому місці (режим і організація робочого дня, обсяг функціональних обов'язків, оснащення комп'ютерних центрів для слухачів та забезпечення їх володінням ІТ). Економічна ефективність ДН відносна: з одного боку, не витрачаються значні кошти на відрядження та високі пасажирські транспортні послуги, забезпечення проживання лікарів-курсантів, обладнання навчальних кімнат, з іншого, наявні значні витрати, пов'язані з комп'ютерним, мультимедійним та програмним забезпеченням.

Проведення ДН висуває специфічні вимоги як до викладача, так і до лікаря-курсанта, потребуючи від обох значних зусиль [9]. Подібно до традиційного педагогічного процесу, головним у забезпеченні високої ефективності

навчання є викладач. Він у системі ДН може позначатися як «тьютор» (англ. tutor — репетитор) — особа, що забезпечує розробку індивідуальних освітніх програм для учнів і супроводжує процес індивідуального ДН. Для педагога замало володіти високою викладацькою майстерністю, необхідні технологічні навички, вміння подати себе під час Інтернет-сеансу, працювати з віддаленою аудиторією.

Щоб ДН мало максимальний ефект для засвоєння знань, лікарі, що проходять курс, мають володіти основними навичками роботи з комп'ютером та мережею Інтернет; уміти працювати з програмами, у яких створені електронні підручники та методичні навчальні матеріали; мати неабияку здатність до самоорганізації та дисципліни: уміти правильно розподілити час, бути вимогливими до себе, самостійно контролювати процес навчання й лише на етапі екзамену подати результати своєї праці. Такі вимоги до курсантів потребують певної підготовки [1], додаткового навчання комп'ютерним технологіям, що для людей похилого віку є складним і не завжди бажаним процесом. Але це — незворотна вимога часу, без якої безперервна освіта протягом життя стає неможливою.

Матеріальною основою системи ДН є технічні засоби (комп'ютери, телекомунікації, системи мультимедіа, засоби доступу до всесвітньої мережі Інтернет), програмне забезпечення для проведення вербального та невербального контакту між викладачами та слухачами курсу, аудіо- та відеоматеріали, навчальна інформація в електронному вигляді (розроблені викладачами посібники, підручники, завдання для оцінювання знань тощо), освітні ресурси мережі Інтернет (електронні бібліотеки, бази даних, посилання на періодичні видання, довідкова інформація).

Організація ДН включає цілі, зміст, форми та засоби подання інформації, відмінні від традиційних. Змінюється характер взаємодії та спілкування між учасниками навчального процесу, який тісно пов'язаний із технічними можливостями.

Основними дистанційними технологіями навчання, посередництвом яких відбувається взаємодія лікаря-курсанта з викладачем, є: кейсова (портфельна), Інтернет-технологія, телевізійно-супутникова технологія чи

їх поєднання [2]. Широко використовуються кейс-технології, які базуються на комплектації наборів (кейсів) навчально-методичними матеріалами на паперових, електронних та інших носіях та розповсюджуються для самостійного вивчення серед лікарів. Нині в нас цей різновид ДН використовують найчастіше.

Велику популярність мають відеоматеріали для ДН. До них належать електронні варіанти підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, статті, ілюстративний матеріал. Під час навчання ця інформація для слухачів може бути доступною на сайті, передаватися електронною поштою чи на електронних носіях. Вивчення наданих матеріалів можливе не в режимі реального часу, а off line, у індивідуально зручний час. Off line технології менш вимогливі до ресурсів комп'ютера та пропускної здатності ліній зв'язку. У ДН, яке здійснюється на основі інформаційних та телекомунікаційних технологій, можуть застосовуватися такі види навчальних занять: лекція, консультація, семінар, практичне заняття.

Під час лекції слухачі можуть отримувати аудіовізуальну інформацію через засоби телекомунікаційного зв'язку. Відеолекції можуть бути записані чи проводитися on line. Цей варіант ДН не складно реалізувати. Наша практика дала змогу проводити заняття і як у ролі викладачів, так і бути слухачами відеолекцій. Досвід присутності з обох боків педагогічного процесу виявився дуже цінним, його можна рекомендувати всім, хто розпочинає ДН. Викладання лекційного матеріалу для віддаленого контингенту має певні особливості. Відсутність емоційного та психологічного контакту зі слухачами, неможливість оцінити настрої аудиторії, реакцію на надану інформацію може перетворити викладача з досвідченого професіонала на звичайного диктора. Якщо процес викладання проводять дистанційно, педагогу потрібно, крім техніки мовлення, володіння мімікою та жестами, мати навички користування «письмовою розмовою», електронною поштою, програмами спілкування в мережі (Skype та ін.). Консультація характеризується безпосереднім контактом із викладачем, під час якого курсанти дистанційно отримують відповіді на конкретні запитання. Семінарські заняття у системі ДН можуть проводитися через комп'ютерні

відео- та телеконференції. Ефективність проведення відеоконференції більшою частиною залежить від технічних можливостей, стійкості відеосигналу, швидкості Інтернету. Ці параметри у центрі (де працює викладач) мають відповідати можливостям у регіонах (де перебувають слухачі циклу). Відеоконференції потребують певних навичок відеоспілкування. Існує ризик неуважності, недисциплінованості. Оптимальною є система: одна людина — один комп'ютер (одна відеокамера, один мікрофон). Семінарські телеконференції проводять шляхом письмового спілкування, без візуального контакту учасників. Якщо навчання проходить у реальному часі, можна використовувати, наприклад, чат, соціальні мережі. Спілкування off line передбачає обмін повідомленнями між викладачем та членами групи. Подібними методами можлива організація практичних занять, під час яких відбувається детальний розгляд слухачами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни й удосконалюються навички їхнього практичного застосування під час індивідуального виконання завдань. Перевірку виконаних завдань проводять у дистанційному режимі.

Навчання без зворотного зв'язку, без постійного діалогу між викладачем та лікарем-курсантом неможливе. Організація навчального процесу у формі ДН потребує: створення умов педагогічним працівникам, професорсько-викладацькому складу для розробки та оновлення навчальних ресурсів; надання навчального матеріалу через посередництво ІТ чи на паперових носіях, забезпечуючи захист авторських прав; організації та проведення дистанційних консультацій; ідентифікації особи слухача та організації дистанційної перевірки його знань. Для проведення ДН на належному рівні необхідне чітке адміністрування навчального процесу, яке включає планування й організацію навчання, ведення документації, пов'язаної з ним, підвищення кваліфікації викладачів (тьюторів), ведення інформаційної бази даних. Нині немає законодавчих актів про нормування праці тьюторів, охорону їх інтелектуальної власності, виконання календарного плану в разі ДН тощо. Також не розроблене нормативно-правове забезпечення слухачів, їх юридична підтримка щодо вступу в систему, отримання після навчання уніфікованих

посвідчень загального зразка, звільнення від професійної діяльності на час ДН тощо.

У 1998 р. було прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації» [7], внесення змін та доповнень до якого відбувається регулярно (останні в 2012 р.). Національна програма спрямована на розв'язання найважливіших питань розвитку освіти, науки, охорони здоров'я тощо й створення умов для інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Постанова Кабміну України № 1494 від 23.09.2003 «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки» [6] визначила серед основних завдань: удосконалення структури в системі ДН розширенням мережі її центрів; використання ДН у системі післядипломної освіти; підвищення конкурентоспроможності вітчизняних навчальних закладів на українському та світовому ринку за рахунок підвищення рівня кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних кадрів, підвищення рівня комп'ютерного, програмного та телекомунікаційного оснащення навчальних закладів.

Згідно з Наказом МОН України № 40 від 21.01.2004 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» [5] система ДН в Україні має включати Координаційну раду при МОН; комісії за окремими напрямками забезпечення ДН; головний, регіональні, базові та локальні центри ДН та банк атестованих дистанційних курсів. Визначене необхідне матеріально-технічне забезпечення, фінансові відносини. Термін ДН слід визначати державними стандартами освіти й індивідуальними навчальними планами, які розробляють навчальні заклади, враховуючи реальні можливості виконання навчальних, навчально-виробничих та освітньо-професійних програм у певні строки. А особи, що успішно пройшли навчання за дистанційною або поєднаною з дистанційною формою, мають одержати відповідні документи про освіту державного зразка.

На ДН мають право як українці, так і іноземні громадяни. Цей факт зумовлює можливість використання дистанційних технологій для післядипломного навчання лікарів інших країн. Цікавим є те, що Міжнародна Асамблея держав-учасниць СНД 16.05.2011

прийняла Модельний закон про ДН у країнах СНД, підтверджуючи міжнародне співробітництво у цьому питанні. Між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща 01.08.2007 було затверджено «Угоду про співробітництво у сфері інформатизації», у якій визначено взаємне сприяння, зокрема у таких сферах, як електронні системи охорони здоров'я та ДН з використанням мережі Інтернет. Навчальні заклади мають право укладати договори щодо міжнародного співробітництва.

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [8] визначив серед стратегічних цілей: забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед створенням системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІТ. З метою реалізації положень закону пропонується прийняти Інформаційний кодекс України, включивши до нього розділи про вдосконалення захисту прав інтелектуальної власності у мережі Інтернет, про охорону баз даних, ДН, телемедицину й ін.

Наказом МОЗ України № 484 від 07.07.2009 «Про затвердження Змін до Положення про проведення іспитів на передатестаційних циклах» (п. 3 додат. 1) [4] було чітко визначено, що підвищення кваліфікації лікарів за дистанційною формою навчання може бути та складає певну кількість балів для подальшої атестації.

Важливість питань інформатизації охорони здоров'я й упровадження у навчальний процес дистанційних технологій надзвичайно серйозно постала під час проведення Всеукраїнської науково-методичної відеоконференції з міжнародною участю «Актуальні питання дистанційної освіти та телемедицини 2012 року» 17–19 жовтня 2012 р.

У педагогічний процес Харківської медичної академії післядипломної освіти активно впроваджуються технології ДН. Викладачі підвищують кваліфікацію з інформаційних медичних педагогічних технологій та принципів дистанційної освіти на кафедрі клінічної інформатики та інформаційних технологій в управлінні охороною здоров'я. Ми готуємо навчальні матеріали в електронному вигляді для проведення навчання у дистанційному режимі. Під час занять у Навчально-методичному комплексі «Інститут післядипломної освіти

Національного технічного університету України «КПІ» опрацювали перспективи використання для організації ДН платформи Moodle. Накопичується певний досвід із використання дистанційних технологій.

Нам здається, що система дистанційної освіти — це сучасний, актуальний та високо-ефективний інструмент для досвідченого педагога. Але підвищення кваліфікації лікарів, зокрема з проблем перебігу фізіологічних та патологічних процесів у підлітковому віці, неможливе винятково на теоретичній основі. Багато питань, які виникають у слухачів під час навчального процесу, вдосконалення практичних навичок мають розв'язуватися під час безпосереднього спілкування з викладачами.

Нині для підвищення кваліфікації лікарів у підлітковій медицині ДН краще використовувати доповнення до традиційного навчального процесу, не замінюючи ним передачі необхідного практичного досвіду. Велике значення має використання ДН для поліпшення засвоєння теоретичного матеріалу, підвищення зацікавленості слухачів та якості викладання в сучасних умовах. Перспективою налагодження ДН може бути організація в подальшому дистанційних консультацій з питань практичної медицини. Упровадження дистанційних освітніх технологій у систему післядипломної медичної освіти є незворотним процесом, який потребує системного підходу та розробки механізмів його регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дистанційна форма навчання в післядипломній освіті: реалії і перспективи / М. В. Гребеник, О. М. Масик, Н. І. Ярема, Т. Б. Лазарчук // Медична освіта. — 2011. — № 3. — С. 15–19.
2. Дистанционное обучение: теория и практика / В. И. Гриценко, С. П. Колос, В. В. Кудрявцева, Е. В. Веренич. — К.: Наук. думка, 2004. — 137 с.
3. Информационные технологии и средства дистанционного обучения / Под ред. А. Н. Ковшова. — М.: Академия, 2005. — 336 с.
4. Про затвердження Змін до Положення про проведення іспитів на передатестаційних циклах: Наказ МОЗ України № 484 від 07.07.2009.
5. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України № 40 від 21.01.2004.
6. Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки: Постанова Кабінету міністрів України № 1494 від 23.09.2003.
7. Про Національну програму інформатизації: Закон України. — ВВР України, 1998 (останні зміни від 16.10.2012). — № 27–28. — Ст. 181.
8. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України. — ВВР України, 2007. — № 12. — Ст. 102.
9. Юзбашева Г. С. Дистанційне навчання у післядипломній освіті як науковий суспільний пріоритет / Г. С. Юзбашева // Педагогічний альманах. — 2011. — Вип. 11. — С. 220–226.